

Kankinimų palaužta, bet neišprotėjusi

Kęstutis A. Trimakas

Šio straipsnio tikslas yra parodyti, kad Adelė Dirsytė Sibiro konclageryje „neišprotėjo“, bet sovietų valdžios tardytojų buvo specialiai palaužta.

Būdamas pavojuje žmogus instinktyviai jaučia baimę ir nori jo išvengti. Tai natūralu. Kartais tokią baimę kėlę išgyvenimai sukelia sutrikimą, kad net ir praėjus pavojui, vien jį prisiminus, asmuo pajunta panašią baimę ar net paniką. Ta reakcija yra jausminis sukrėtimas dėl potrauminės įtampos. Toks sutrikimas nėra „išprotėjimas“, bet ankstesnės patirties sukelta pasikartojanti trauminė reakcija.

Veikli Lietuvoje, užgrūdinta kalėjimuose

Adelė Dirsytė buvo fiziškai ir psichiškai sveika. Tai liudija jos veikla, darbai ir pasiekimai jos gyvenimo pradžioje. Ji sėkmingai studijavo Vytauto Didžiojo universitete ir gavo pedagogės diplomą. Tėvui mirus, ji pati turėjo užsidirbti pragyvenimui. Tapusi Lietuvių katalikių moterų draugijos reikalų vedėja, išvystė plačią veiklą, organizavo konferencijas, skaitė paskaitas, steigė naujus skyrius, rašė spaudai. Sovietų ir nacių okupuotoje Lietuvoje dirbo mokytoja, slapta globojo jaunimą.

1946 metais buvo sovietų valdžios suminta ir nuteista už „kontrevoliucinę veiklą“ kaip ateitininkė. Nuo pat pirmųjų dienų kalėjime ji tapo kitiems dvasine atrama, tikėjimo ir vilties palaikytoja. Adelė žinojo aukos prasmę, todėl maldoje prašė Viešpaties: „Jei reikia aukos, imk ją iš manęs, tik duoki man kankinių drąsos ir ištvermės“.

Artėjo jos „bausmės“ pabaiga (10 metų sunkių darbų koncentracijos stovykloje Sibire), Sovietų valdžios pareigūnams buvo žinoma jos slapta religinė ir tautinė veikla. Tai rodė jos atkaklumą ir nepasidavimą sovietinei sistemai. Tad jie suintensyvino pastangas ją palenkti. Ji buvo atskirta nuo kitų, net išvežta kažkur. Kai ji po ilgesnio laikotarpio grįžo, su ja kalėjusios moterys pastebėjo ją esant nepalenktą, bet palaužtą baisių kankinimų realybės.

Liudijimas: Kolyma, apie 1953–1955 metai

Liudijo ne viena Adelės Dirsytės kalėjimo draugė. Išsamiausias yra Eleonoros Vizbaraitės-Šumskienės liudijimas (žr. dr. Mindaugo Bloznelio sudarytą monografiją „Adelė Dirsytė: gyvenimas ir darbai“, Katalikų Akademija, Vilnius, 2003).

„Daugiausia krėsdavo Dirsytę... Į karcerį ją paskirdavo labai dažnai. Aš klausiau, dėl ko ją pasodino į

karcerį, ji atsakė, kad ieškojo priekabių. Ji sakė, kad karceryje būna labai sunku. Sako šalta, aš meldžiuosi už šituos nelaimingus žmones, kurie mane daužo, ir man pasidaro lengviau“.

Vienu metu A.Dirsytė dingo iš lagerio. Ją išvežė į Vladivostoką. Per visą žiemą jos nebuvo. Tik pavasarį grąžinta atgal, bet laikoma karceryje. „Aplankėm. Kai pamatėm Dirsytę, labai nusigandome – jos plaukai buvo nukirpti, visa susisukusi, purvina, sudžiūvusi, išblyškusi, po akimis juodos dėmės... Ji mus pažino... klausėm, kur ji buvo išvežta, bet tuoj jos protas aptemo, akys pasidarė klaikios, pradėjo ant sienų rodyti nebūtus dalykus, šaukti savo tėvus... kartais ji būdavo rami, labai tyliai kalbėdavo ir man liepdavo tyliai kalbėti, nes muš. Vadinas, ją mušdavo (...).

Kartais ji rami glosto mane, kalbam, aš jos klausiu, kur buvo išvežta, ir tuoj ji pradeda nervintis, dingsta protas. Vieną kartą atėjau, ji rami, sakė, kad buvo kažkokiuose požemiuose, buvo labai šalta. Tada ji ilgai su manimi kalėjo ir aš pirmą sykį mačiau, kaip rieda ašaros jos veidu, sakė, ten labai žiaurūs tardytojai, ypač vienas žydas, jis nulupęs jai pusę plaukų ir parodė galvoje šašus (...).

Vieną kartą nuėjau pas ją, ji gulėjo ant purvino čiužinio. Ji buvo labai rami, paklausė, kaip aš atėjau, ar nėra jai laiškų, kaip mergaitės, ar visos sveikos. Tada ji pasakė, kad tuoj mirs, nes apleidžia ją jėgos, negali atsikelti, prašė, kad aš pasimelsčiau į Dievo Motiną laimingos jai mirties...”

Po poros dienų Adelės ten jau nebebuvo. Išvežta nežinia kur.

Šis paliudijimas aiškiai vaizduoja visus tris potrauminius sutrikimo elementus:

1. Išgyventa traumuojanti patirtis – ji buvo psichologiškai ir fiziškai alinama, tyčia terorizuota. Nuolat kratoma, nuolat sodinama į karcerį. Paskui net ilgą laikotarpį kažkur išvežta, nuolat mušama, žiauriai kankinta. Tokia patirtis įsisemelkė, įsispaudė į ją... Nuolat kankinama, nuolatinė įtampa, kančios baimė. Matyt, nieko neišdavė, buvo atkakli, tačiau ji buvo visiškai palaužta fiziškai ir psichiškai.

2. Dirgiklis. Draugių užklausimas Dirsytei būdavo akstinas prisiminti žiaurų kankinimą ir patirti tą patį šurpą sukeliantį jausmą.

3. Baimė ir net panika. Esktemalaus jausmo valdymas nepakluso jos valiai. Baimė kėlė ne gynimosi, bet “bėgimo” reakciją. Bet jai nebuvo kur bėgti. Tad ji bėgdavo iš tikrovės į netikrovę. Liudytoja tai apibūdino žodžiais – „protas aptemo“.

Sibiro kankinė
Adelė Dirsytė

Išvada.

Išidėmėtinasis esminis ryšys tarp tų trijų elementų – kankinimo patirties, dirgiklio ir spontaniškos baimės. Tas ryšys įrodo, kad A.Dirsytė buvo palaužta. Patyrė jausminį sutrikimą dėl potrauminės įtampos.

Religijos vaidmuo

Galima kelti klausimą: jei A.Dirsutė brandžiai tikėjo, tai kodėl religija jos neapsaugojo nuo potrauminio sutrikimo? Brandi religija kaip tik ją motyavo likti Dievui ištikima. Ji meldė aukos: „Jei reikia aukos, imk ją iš manęs. Tik duoki man kankinių drąsos ir ištvermės“ (paskutinė malda jos sukurtoje Sibiro maldaknygėje).

Matyt, kankinimai buvo tokie žiaurūs, kad kiekvienas, net ir labai stiprus, galėjo palūžti. Savo geležine valia ji atsisakė išduoti Dievą. Ji neišdavė, bet dėl nepaprastai didelio skausmo „pasitraukdavo“ iš tikrovės. Juk žinoma, kad žmonės dėl didelio skausmo net praranda sąmonę.

Jausminio sutrikimo įgijimas neįrodo asmens dvasinio silpnumo. Priešingai, tokios kančios ištverimas, kuris sukėlė potrauminį sutrikimą, įrodo A.Dirsytės apsisprendimą neišduoti Dievo – jos ištikimybę Jam, jos šventumą.

Tikėjimo šviesoje teigiama: A.Dirsytei buvo suteikta tokia kančia, nes su Dievo pagalba, kurios ji prašė, ji jos nusipelnė. Netikinčiam žmogui tai nesuprantama. Tai gali suprasti tik tikintis Kristumi, kuris kentėjo ir mirė už mūsų, žmonių, išganymą.

Net sunkiausiu metu A.Dirsytė turėjo šviesių momentų. Juk E. Šumskienė liudijo, kad A.Dirsytė prašydavo už ją melstis. Vadinas, ji tebeturėjo sveiką atramą – Dievą: nepasitikėjo savimi, bet pasitikėjo Juo.

Kankinimų palaužta

Sovietų Sąjungoje viskas tarnavo valdžiai – net psichiatrija. Ji buvo panaudota ne vien kaip gydymo, bet ir kaip smurtinio valdymo priemonė. Disidentai būdavo uždaromi psichiatrinėse ligoninėse, esą jie dėl savo „neprotingo“ galvojimo yra netinkami ir pavojingi visuomenei, reikalingi pataisos, todėl izoliuojami ir „gydomi“.

Apie tokį psichiatrijos panaudojimą SSRS rašė du tyrinėtojai Sidney Bloch ir Peter Reddaway do-

kumentuotame veikale „Psychiatric Terror“, Niujorkas, 1977).

Vienas to veikalo skyrius, pavadintas „Tardytojas kaip psichiatras“, yra apie tardytojus, kurie vaidino psichiatro rolę. A.Dirsytės atveju tardytojai buvo teroristai, kurie jai siekė sukelti siaubą, kad pasiduotų sovietinei valdžiai. Tačiau ji nepasidavė. Ji buvo ir toliau žiauriai kankinama, kol sveikata jos palūžo.

Tad stebina mane kai kurios apie ją išreikštos pastabos net dabartinėje nepriklausomoje Lietuvoje.

2011 metais buvo susuktas ir rodomas dokumentinis filmas apie disidentes lietuves „Lagerio moterys“. Įvade apie A.Dirsytę išspausdinta: „Adelė Dirsytė neatlaikė lagerių kankinimų, išprotėjo ir mirė likus nedaug ligi kalinimo pabaigos“. Tokia pastaba parodo to filmo gamintojų nesiorientavimą ir net šiais laikais primenant A.Dirsytei išprotėjimą.

Tad nenuostabu, kad tokia įpiršta mintis veikia žmones. Kartą universitete man paminėjus A.Dirsytės pavardę, kunigas (ma-

gistratūros kurso studentas) reagavo šiais žodžiais: „A – tai ta, kuri išėjo iš proto“. Tokia klaidinga mintis Lietuvoje sklendo daug kur.

Klaidinga būtų manyti, kad iš kitų išsiskirianti, kitas kalines savo religiniais ir tautiniais jausmais bei idėjomis stiprinusi A.Dirsytė tik atsitiktinai konclageryje pervargo, išprotėjo ir mirė, nesulaukusi bausmės pabaigos. Sovietų valdžios pareigūnai ją itin stebėjo ir įsitikino, kad „nebepasitaisys“, todėl ji buvo žiauriai kankinta ir specialiai likviduota. Tyčia nepalikta jokių liudytojų. Bet pakako tų draugių kalinių, kurios ją matė. Ji neišprotėjo, bet buvo kankinimų palaužta. Tai liudija jos baimės objektas – žiaurūs kankinimai. Ji liko ištikima Tam, kuriuo tikėjo. Ji neatsisakė nei Dievo, nei Tėvynės.

Vadinas, reikia tikėtis, kad atsiras vis daugiau asmenų tiek pasaulyje, tiek mūsų tautoje, kurie, išgirdę jos pavardę ir vardą, su gilia pagarba tars: „O, tai ta, kuri dėl Dievo ir Tėvynės Sibire nepaprastai žiauriai kankinta, išliko ištikima“.

Straipsnio autorius kunigas Kęstutis A. Trimakas yra igijęs psichologijos daktaro laipsnį (1972 metai) ir profesoriaus pedagoginį titulą (1980-ieji) Lojolos Universitete Čikagoje. Dirbo 20 metų Hines veteranų ligoninėje psichiatrijos skyriuje su potrauminį sutrikimą patyrusiais JAV Vietnamo karo veteranais.

*Mokytojo Stasio Ivanausko rūpesčiu
Kėdainiuose pastatytas paminklas
mokytojai A.Dirsytei atminti.*